

Věc C-869/19

Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce**Datum doručení:**

28. listopadu 2019

Předkládající soud:

Tribunal Supremo (Španělsko)

Datum předkládacího usnesení:

27. listopadu 2019

Účastnice řízení podávající kasační opravný prostředek (navrhovatelka):

L

Žalovaná:

Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U.

(omissis) [označení sporu a předkládajícího soudu]

TRIBUNAL SUPREMO**Sala de lo Civil** (Nejvyšší soud, občanskoprávní senát, Španělsko)

(omissis) [složení předkládajícího soudu]

V Madridu dne 27. listopadu 2019

(omissis) [označení soudce zpravodaje]

DOSAVADNÍ PRŮBĚH ŘÍZENÍ**JEDINÝ BOD.-** *Spor v původním řízení, v jehož rámci se podává žádost o rozhodnutí o předběžné otázce*

1.- Paní L podala kasační opravný prostředek proti rozsudku č. 19/2017 ze dne 13. ledna 2017, vynesenému prvním senátem Audiencia Provincial de Valladolid (provinciální soud ve Valladolidu, Španělsko) (omissis).

2.- (*omissis*) [Předkládající soud] posuzoval relevanci podání žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce k Soudnímu dvoru Evropské unie, a proto bylo ohledně relevance podání takové žádosti rozhodnuto vyslechnout účastníky řízení.

3.- Žalující spotřebitelka uvedla, že položení předběžné otázky je relevantní, zatímco žalovaná finanční instituce s ním nesouhlasí, neboť podle jejího názoru „unijní právo nemůže ukládat vnitrostátnímu soudu povinnost zdržet se uplatnění [takových] vnitrostátních procesních pravidel“, jako jsou normy ukládající povinnost zachovat shodu rozsudků s návrhovými žádáními účastníků řízení.

4.- Stranami sporu v původním řízení jsou paní L jako žalobkyně (*omissis*) a Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U., jako žalovaná (*omissis*).

PRÁVNÍ ODŮVODNĚNÍ

ZAPRVÉ.- *Shrnutí skutkového stavu a dosavadního průběhu řízení*

1.- Dne 22. března 2006 finanční instituce Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U. (dále jen „Banco Ceiss“) přiznala paní L (dále jen „žalobkyně“ nebo „spotřebitelka“) úvěr ve výši 120 000 eur zajištěný zástavním právem k nemovitosti a za účelem nabytí vlastní nemovitosti určené k rodinnému bydlení. Úvěrovaná měla tuto částku vrátit do 30 let v 360 měsíčních splátkách. Součástí smlouvy byly obecné podmínky předem stanovené institucí Banco Ceiss.

2.- Úroková sazba úvěru činila 3,350 % p. a. pro první rok. Po prvním roce měl úrok přejít na variabilní sazbu s tím, že její výše bude činit Eurobor + 0,52 % na jeden rok. Smlouva ovšem obsahovala i ujednání, podle kterého úrok z úvěru nikdy neklesne pod hranici 3 % p. a. („ujednání o minimálním úroku“). Když v roce 2009 sazba Euribor výrazně poklesla, bránilo toto ujednání poklesu úroku z úvěru pod hranici 3 % p. a.

3.- V lednu 2016 podala spotřebitelka proti bance žalobu, kterou se domáhala určení neplatnosti ujednání o minimálním úroku z důvodu jeho zneužívající povahy spočívající v jeho netransparentnosti, neboť banka jí řádně neinformovala o existenci takového ujednání a jeho významu pro systematiku smlouvy.

4.- Vedle neplatnosti ujednání o minimálním úroku se úvěrovaná domáhala také toho, aby jí banka vrátila všechny částky, které bezdůvodně inkasovala na základě uvedeného ujednání. Podpůrně navrhla, aby v případě nepřiznání vrácení veškerých částek bylo bance uloženo vrátit jí částky inkasované od 9. května 2013.

5.- Banco Ceiss vyjádřila nesouhlas se žalobou v podání ze dne 4. března 2016. V něm uvedla, že ujednání o minimálním úroku nebylo zneužívající, neboť úvěrovaná byla o jeho zahrnutí do smlouvy informována.

6.- Juzgado de Primera Instancia (soud prvního stupně) vydal rozsudek dne 6. června 2016. V něm rozhodl, že ujednání o minimálním úroku bylo zneužívající, protože bylo netransparentní. Žalované Banco Ceiss ovšem uložil povinnost vrátit úvěrované jen částky, spolu s příslušnými úroky, inkasované na základě uvedeného ujednání od 9. května 2013, protože postupoval podle právního názoru vyjádřeného v rozsudku prvního senátu Tribunal Supremo (Nejvyšší soud) č. 241/2013 ze dne 9. května 2013. Žalované Banco Ceiss rovněž uložil náhradu nákladů řízení.

7.- Banco Ceiss se proti prvostupňovému rozsudku odvolala podáním předloženým dne 14. července 2016. V odvolání napadla bod výroku, kterým jí byla uložena náhrada nákladů řízení, neboť měla za to, že žalobě nebylo vyhověno v celém rozsahu, nýbrž jen částečně. Úvěrovaná v odpovědi na odvolání podaném dne 20. července 2016 vyjádřila nesouhlas s tím, aby odvolání bylo vyhověno.

8.- Než provinciální soud o odvolání rozhodl, vynesl Soudní dvůr Evropské unie rozsudek ze dne 21. prosince 2016 ve spojených věcech C-154/15, C-307/15 a C-308/15 (ECLI:EU:C:2016:980). Ve výroku tohoto rozsudku Soudní dvůr rozhodl, že čl. 6 odst. 1 směrnice 93/13/EHS brání vnitrostátní judikatuře, která časově omezuje restituční účinky spojené s rozhodnutím o zneužívající povaze ujednání jen na částky, které byly uhrazeny po vyhlášení rozhodnutí, v němž byla soudem určena zneužívající povaha takového ujednání. Vnitrostátní judikaturou, o které hovoří Soudní dvůr, je judikatura obsažená v rozsudku prvního senátu Tribunal Supremo (Nejvyšší soud) č. 241/2013 ze dne 9. května 2013.

9.- Provinciální soud vynesl rozsudek, kterým rozhodl o odvolání, později, a sice dne 13. ledna 2017. Odvolání vyhověl, neboť dospěl k závěru, že žalobě bylo vyhověno jen částečně, a zrušil bod výroku rozsudku soudu prvního stupně, kterým byla žalované Banco Ceiss uložena náhrada nákladů řízení.

10.- Provinciální soud ve svém rozsudku nijak neodkázal na rozsudek Soudního dvora ze dne 21. prosince 2016 ani nezměnil výrok prvostupňového rozsudku o restitučních účincích neplatnosti zneužívajícího ujednání o minimálním úroku, neboť to nebylo předmětem odvolání.

11.- Úvěrovaná podala proti rozsudku provinciálního soudu kasační opravný prostředek k Tribunal Supremo (Nejvyšší soud). V kasačním opravném prostředku tvrdí, že napadený rozsudek je v důsledku toho, že v něm nebyla reflektována judikatura stanovená v rozsudku Soudního dvora ze dne 21. prosince 2016 a nebylo v něm i bez návrhu přiznáno vrácení všech částek uhrazených na základě ujednání o minimálním úroku, v rozporu mimo jiné s článkem 1303 španělského Código Civil (občanský zákoník) (jenž upravuje restituční účinky spojené s neplatností povinností a smluv) ve spojení s čl. 6 odst. 1 směrnice 93/13/EHS, jenž stanoví nezávaznost zneužívajících ujednání pro spotřebitele.

12.- Banka s kasačním opravným prostředkem nesouhlasí. Uvádí, že nárok spotřebitelky je v rozporu se zásadou shody, neboť předmětem odvolání proti

prvostupňovému rozsudku nebylo napadnout časové omezení restitučních účinků neplatnosti ujednání, takže nebyl důvod, aby provinciální soud v návaznosti na určení zneužívající povahy ujednání rozhodl o vrácení všech částek v celém rozsahu.

ZADRUHÉ.- *Právo Evropské unie*

1.- Ustanovením práva Evropské unie, jehož výklad vyvolává pochybnosti ve vztahu k účinkům prohlášení ujednání o minimálním úroku za zneužívající, je čl. 6 odst. 1 směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o zneužívajících ujednáních ve spotřebitelských smlouvách, podle kterého:

„Členské státy stanoví, že zneužívající ujednání použitá ve smlouvě uzavřené prodávajícím nebo poskytovatelem se spotřebitelem nejsou podle jejich vnitrostátních právních předpisů pro spotřebitele závazná a že smlouva zůstává pro strany závaznou za stejných podmínek, může-li nadále existovat bez dotyčných zneužívajících ujednání.“

2.- Ve výroku rozsudku ze dne 21. prosince 2016, spojené věci C-154/15, C-307/15 a C-308/15 (ECLI:EU:C:2016:980), Soudní dvůr Evropské unie rozhodl, že:

„Článek 6 odst. 1 směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o zneužívajících ujednáních ve spotřebitelských smlouvách musí být vykládán v tom smyslu, že brání vnitrostátní judikatuře, která omezuje časové restituční účinky spojené s rozhodnutím o zneužívající povaze, ve smyslu čl. 3 odst. 1 této směrnice, ujednání obsaženého ve smlouvě uzavřené prodávajícím nebo poskytovatelem se spotřebitelem jen na částky, které byly podle takového ujednání bezdůvodně uhrazeny po vyhlášení rozhodnutí, v němž byla soudem určena tato zneužívající povaha.“

ZATŘETÍ.- *Vnitrostátní právní rámec sporu v původním řízení*

1.- Článek 1303 španělského občanského zákoníku upravuje restituční povinnost v návaznosti na prohlášení neplatnosti určité povinnosti těmito slovy:

„Nestanoví-li následující články jinak, při prohlášení neplatnosti určité povinnosti si smluvní strany vzájemně vrátí dosud poskytnutá plnění, která byla předmětem smlouvy, spolu s jejich plody, a zaplacenou cenu, včetně úroků.“

2.- Tribunal Supremo (Nejvyšší soud) v rozsudku č. 241/2013 ze dne 9. května 2013 (ECLI:ES:TS:2013:1916) určil neplatnost ujednání o minimálním úroku obsažených v obecných podmínkách určitých spotřebitelských smluv uzavíraných žalovanými bankami v řízení o skupinové žalobě, a to pro netransparentnost, ovšem časově omezil restituční účinky takové neplatnosti, když rozhodl, že těmito účinky nejsou dotčeny platby provedené před datem vyhlášení rozsudku. Tento právní názor potvrdil v několika dalších následných rozsudcích.

3.- V rozsudku ze dne 21. prosince 2016 Soudní dvůr rozhodl, že časové omezení restitučních účinků vyplývající z této judikatury je v rozporu s čl. 6 odst. 1 směrnice 93/13/EHS. První senát Tribunal Supremo (Nejvyšší soud) počínaje rozsudkem č. 123/2017 ze dne 24. února 2017 pozměnil svou judikaturu a přizpůsobil ji právním názorům obsaženým v uvedeném rozsudku Soudního dvora.

4.- Když Soudní dvůr Evropské unie vyhlášoval uvedený rozsudek, projednávaly španělské soudy desítky tisíc soudních sporů v oblasti neplatnosti zneužívajících ujednání, z nichž většina se týkala ujednání o minimálním úroku, přičemž některé byly teprve ve fázi prvostupňového řízení, jiné již v řízení odvolacím či kasačním. V mnoha těchto sporech se spotřebitelé v žalobách – primárně nebo podpůrně – domáhali toho, aby vrácení bezdůvodně uhrazených částek bylo omezeno na částky uhrazené po 9. květnu 2013. Toto návrhové žádání bylo vzneseno na základě judikatury vycházející z rozsudku prvního senátu Tribunal Supremo (Nejvyšší soud) č. 241/2013 ze dne 9. května 2013, neboť ještě nebyl vyhlášen rozsudek Soudního dvora ze dne 21. prosince 2016.

5.- Tak je tomu i v případě žaloby, již v tomto sporu podala spotřebitelka, která se časově omezeného vrácení domáhala podpůrně k vrácení všech částek v celém rozsahu. Spotřebitelka nepodala odvolání proti prvostupňovému rozsudku, jímž bylo zamítnuto její primární návrhové žádání a vyhověno jen jejímu podpůrnému návrhu, neboť rozsudek Soudního dvora ze dne 21. prosince 2016 do té doby nebyl ještě vyhlášen a prvostupňový rozsudek byl v souladu s vnitrostátní judikaturou. Odvolala se jen žalovaná banka, která se domáhala zrušení bodu výroku, jímž jí byla uložena náhrada nákladů řízení.

6.- V jiných případech se spotřebitelé v žalobách domáhali vrácení všech bezdůvodně uhrazených částek v celém rozsahu, ale proti rozsudkům, kterými sice byla prohlášena neplatnost ujednání, avšak vrácení částek uhrazených na základě daných ujednání bylo časově omezeno, se neodvolali, protože existovala vnitrostátní judikatura vycházející z rozsudku prvního senátu Tribunal Supremo (Nejvyšší soud) č. 241/2013 ze dne 9. května 2013, jímž bylo vrácení částek omezeno na částky uhrazené po tomto datu, takže odvolání podaly jen žalované banky.

7.- Ve sporech, v nichž nastaly tyto okolnosti, často vyvstala otázka, zda spotřebitelé mohou po podání žaloby nebo v případě, že souhlasí s prvostupňovým rozsudkem, jímž byl omezen restituční účinek ujednání o minimálním úroku, přizpůsobit svá návrhová žádání rozsudku Soudního dvora ze dne 21. prosince 2016 a domáhat se vrácení všech bezdůvodně uhrazených částek v celém rozsahu.

8.- Projednávala se i otázka, zda by i navzdory tomu, že spotřebitel nenapadl rozsudek, jímž byly restituční účinky spojené s prohlášením daného ujednání za zneužívající časově omezeny, neboť do té doby nebyl ještě vyhlášen citovaný rozsudek Soudního dvora, a opravný prostředek podala jen finanční instituce, měl soud rozhodující o opravném prostředku po vyhlášení řečeného rozsudku

Soudního dvora přiznat, a to i bez návrhu, vrácení všech bezdůvodně uhrazených částek v celém rozsahu, jak stanoví judikatura zavedená rozsudkem Soudního dvora ze dne 21. prosince 2016.

9.- Španělský civilní proces se řídí zásadou projednací (dispoziční), zásadou prekluze procesních lhůt, zásadou zákazu *mutatio libelli*, resp. změny návrhu, zásadou shody a v oblasti opravných prostředků, úzce spojené se zásadou shody, zásadou zákazu *reformatio in peius*.

10.- Článek 216 občanského soudního řádu stanoví:

„Zásada projednací.

Občanskoprávní soudy rozhodují ve věcech, které jim byly předloženy, na základě skutkového stavu, důkazů a návrhových žádání účastníků řízení, pokud zákon ve zvláštních případech nestanoví jinak.“

11.- Článek 218 odst. 1 občanského soudního řádu stanoví:

„Úplnost a shoda rozsudku. Odůvodnění.

1. Rozsudek musí být jasný a přesný a musí odpovídat návrhovým žádáním a jiným tvrzením účastníků řízení, která byla v průběhu řízení včas uplatněna. Obsahuje navrhovaná určení a rozhodnuto jím je k tíži nebo ve prospěch žalovaného o všech sporných bodech, které byly projednávány.

[(*omissis*)] Soud se neodchýlí od předmětu sporu a uzná i jiné skutkové a právní okolnosti, než které chtěli uplatnit účastníci řízení, a rozhodne podle právních norem použitelných na danou věc, i když je účastníci sporu nesprávně citovali nebo se na ně nesprávně odvolávají.“

12.- Článek 465 odst. 5 občanského soudního řádu, upravující odvolání, stanoví:

„Rozhodnutí vydané v odvolacím řízení se musí týkat výhradně záležitostí a otázek předložených v odvolání, případně v odpovědi na odvolání či podáních napadajících dotčené rozhodnutí uvedených v článku 461. Rozhodnutí nemůže vést ke zhoršení situace odvolatele, ledaže je takové zhoršení výsledkem vyhovění napadení dotčeného rozhodnutí účastníkem, který byl v odvolacím řízení původně odpůrcem.“

13.- Článek 412 odst. 1 občanského soudního řádu stanoví:

„Předmět řízení, který byl vymezen v žalobě, žalobní odpovědi a případně ve vzájemné žalobě, nemohou účastníci řízení následně měnit.“

14.- Španělský Tribunal Constitucional (Ústavní soud, Španělsko) rozhodl, že ústavním zakotvením některých z těchto zásad, jako například zásady zákazu *reformatio in peius* a v určitých ohledech i zásady shody, je právo na účinnou soudní ochranu zaručené článkem 24 španělské Ústavy (jež odpovídá právu

zakotvenému v článku 47 Listiny základních práv Evropské unie). Přípuštění možnosti soudů měnit i bez návrhu napadené rozhodnutí na úkor osoby, která proti němu podala opravný prostředek, by znamenalo zavedení prvku odrazujícího od výkonu práva na opravné prostředky řádně stanovené zákonem a neslučitelného s účinnou soudní ochranou, kterou mají soudy povinnost poskytovat.

15.- Tyto procesní zásady vedly provinciální soud k tomu, že rozhodl výlučně o návrhu Banco Ceiss vzneseném v odvolání. Ačkoli výslovně se o tom v odůvodnění nepíše, je jednoznačné, že provinciální soud nepřiznal vrácení všech částek inkasovaných finanční institucí na základě ujednání o minimálním úroku v celém rozsahu, protože spotřebitelka se proti prvostupňovému rozsudku, jímž bylo přiznáno vrácení jen částek uhrazených po 9. květnu 2013, neodvolala.

16.- Spotřebitelka v kasačním opravném prostředku protestuje proti tomuto postupu a tvrdí, že po zveřejnění rozsudku Soudního dvora ze dne 21. prosince 2016 měl provinciální soud povinnost uplatnit právní názor v něm vyjádřený a přiznat i bez návrhu vrácení všech částek uhrazených na základě ujednání o minimálním úroku, včetně částek uhrazených před 9. květnem 2013.

17.- V tomto případě, stejně jako v mnoha neskončených věcech projednávaných španělskými soudy, dochází ke střetu mezi zásadou nezávaznosti zneužívajících ujednání o minimálním úroku pro spotřebitele, podle které je nepřipustné časově omezit vrácení bezdůvodně uhrazených částek, a procesními zásadami projednací, prekluze, shody a zákazu *reformatio in peius*.

ZAČTVRTÉ.- *Výkladové pochybnosti, jež odůvodňují položení první otázky*

1.- Tribunal Supremo (Nejvyšší soud) pokládá Soudnímu dvoru Evropské unie tuto předběžnou otázku proto, že má pochybnosti o slučitelnosti projednací zásady a zásad shody a zákazu *reformatio in peius* stanovených v článku 216, čl. 218 odst. 1 a čl. 465 odst. 5 občanského soudního řádu s čl. 6 odst. 1 směrnice 93/13/EHS.

2.- Soudní dvůr již rozhodl, že zákaz *reformatio in peius* vychází ze zásad dodržování práva na účinnou procesní obranu, právní jistoty a ochrany legitimního očekávání (rozsudek ze dne 25. listopadu 2008, věc C-455/06, bod 47, ECLI:EU:C:2008:650).

3.- Soudní dvůr také již rozhodl, že ochrana spotřebitele není absolutní, a také že podle zásady institucionální a procesní autonomie členských států jsou procesní pravidla pro žaloby určené k ochraně práv, jež jednotlivcům přísluší podle práva Evropské unie, určena vnitrostátním právem. Tato procesní autonomie ovšem nemůže klást překážky efektivitě práva Evropské unie. Stejně tak nelze s právními prostředky podávanými na základě práv přiznaných právem Evropské unie zacházet méně příznivě než s obdobnými právními prostředky podle vnitrostátního práva.

4.- V oblasti zneužívajících ujednání Soudní dvůr v rozsudku ze dne 21. prosince 2016 (spojené věci C-154/15, C-307/15 a C-308/15) rozhodl, že určitá omezení zásady nezávaznosti zneužívajících ujednání pro spotřebitele jsou přiměřená, jako například omezení vyplývající z překážky věci rozsouzené (bod 68 rozsudku) nebo stanovení přiměřených prekluzivních lhůt pro podávání žalob (bod 69 rozsudku).

5.- V novějších rozsudcích Soudní dvůr připomněl význam, který má v unijním právu i ve vnitrostátních právních řádech zásada překážky věci rozsouzené, neboť za účelem zajištění stability práva a právních vztahů i řádného výkonu spravedlnosti je důležité, aby soudní rozhodnutí, která se po vyčerpání možných opravných prostředků nebo po uplynutí lhůt stanovených pro tyto opravné prostředky stala konečnými, již nemohla být zpochybněna (rozsudek ze dne 24. října 2018, věc C-234/17, ECLI:EU:C:2018:853), takže unijní právo nenutí vnitrostátní soud k tomu, aby nepoužil vnitrostátní procesní pravidla, která se soudním rozhodnutím spojují překážku věci pravomocně rozsouzené, třebaže by jejich nepoužití umožnilo napravit vnitrostátní stav neslučitelný s tímto právem (rozsudek ze dne 29. července 2019, věc C-620/17, ECLI:EU:C:2019:630).

6.- Odvolání ve španělském právním řádu umožňuje samostatně zpochybnit jednotlivé body výroku rozsudku (čl. 458 odst. 2 občanského soudního řádu). Není-li určitý bod výroku napaden žádným z účastníků řízení, nemůže jej odvolací soud zrušit ani změnit. Toto pravidlo vykazuje určitou podobnost se zásadou překážky věci rozsouzené co do základu a sledovaného účelu.

7.- V tomto střetu procesních zásad vycházejících z požadavků právní jistoty, řádného výkonu spravedlnosti a dodržení náležitých procesních záruk v řízení, souvisejících s právem na účinnou soudní ochranu, na jedné straně a zásady efektivity unijního práva na straně druhé vyvstávají pochybnosti o omezeních, která z procesních pravidel stanovících zásadu projednací, zásadu shody a zásadu zákazu *reformatio in peius* vyplývají pro efektivitu zásady nezávaznosti zneužívajících ujednání pro spotřebitele. Podle právního názoru Soudního dvora vyjádřeného v rozsudku ze dne 21. prosince 2016 je posledně uvedená zásada neslučitelná s časovým omezením vrácení v celém rozsahu všech částek bezdůvodně uhrazených spotřebitelem na základě zneužívajícího ujednání, nicméně tato zásada není absolutní a její meze souvisejí se zásadou řádného výkonu spravedlnosti, včetně zásady překážky věci rozsouzené nebo stanovení přiměřených prekluzivních lhůt pro podávání žalob.

8.- Tyto pochybnosti nabývají v řízení, v jehož rámci se pokládá tato předběžná otázka, přesnějších kontur v otázce, zda soud, jenž rozhoduje o opravném prostředku podaném výlučně žalovanou bankou, musí po vynesení rozsudku Soudního dvora ze dne 21. prosince 2016 přiznat vrácení v celém rozsahu všech částek inkasovaných bankou na základě zneužívajícího ujednání, když spotřebitel příslušný rozsudek nenapadl, a tudíž zhoršit postavení odvolatelky.

Z TĚCHTO DŮVODŮ ZDEJŠÍ SOUD ROZHODL TAKTO:

Vzhledem k výše uvedenému se první (občanskoprávní) senát Tribunal Supremo (Nejvyšší soud) Španělska rozhodl požádat Soudní dvůr Evropské unie o rozhodnutí o následující předběžné otázce:

Brání čl. 6 odst. 1 směrnice 93/13/EHS uplatnění procesních zásad, a sice zásady projednací, zásady shody a zásady zákazu *reformatio in peius*, které soudu, jenž rozhoduje o opravném prostředku podaném bankou proti rozsudku, kterým bylo časově omezeno vrácení částek bezdůvodně uhrazených spotřebitelem v důsledku ujednání o minimálním úroku prohlášeného za neplatné, brání přiznat vrácení všech uvedených částek v celém rozsahu, a tudíž zhoršit postavení účastníka řízení, jenž podal opravný prostředek, protože spotřebitel proti uvedenému omezení žádný opravný prostředek nepodal?

(*omissis*)

(*omissis*) [závěrečné formulace a podpis]

PRACOVNÍ DOKUMENT